

Saša Vuga

LERMONTOV: PREZIRAL JEZIK, OBIČAJE

1. Ne za jezik ne za narod se (več) ne bojim: Štihov Bajazit je presunljivo hitro spravil šotor. Se sred karavane mežgov jadrno pobral spred magistrata. Naj – Ljubljana (Slovenija) še dolgo ne bo čedno pometena. Smetarji ko da stavkajo. Župan jeclja (pa mu lahko brez rdečice rečemo župan? Ko pa je ta župan eksempl, kadar zevne, zakaj se kod gomilijo smeti). Vsakič, ko spod lipe gledam k Soči, k Idrijci v prejah mesečine, šibjih senc, meglic, se spomnim dedovega *vozataja*: Kod ga je pobral, v čitalnici? Pri Miklošiču, Jarniku, Metelku – Levstiku? Ni *furmana* spodrival z njim? V naših grapah so pred zlomom starega stoletja marmo trebili. Korespondirali s Pleteršnikom, z očetom Škrabcem, s Štrekljem. Z Erjavcem (za njegovo *Potno torbo*). Pa je ded potegnil metlo izza vrat. In poprijel, kot se spodobi. Odkod vendār privlačnost v tem preganjanem, razžaljenem jeziku? Spotoma: Odkod moči za pretresljivo vztrajanje skoz črne dni – za našo emigrantsko (križemsvet) neumrljivost? Za (Pregljevo) zamejsko *umreti nočejo*? Sem slišal ondan pri olikanem Korošču, kako so jih doma poskušali obvarovati: Vrh omare je čakala latvica s piškoti. Kdor od jutra do večera ni izustil tujega, je enega dobil. Na Primorskem je (podobno) šlo drugače: Spet in spet so nas, otroke, učili gledati na njih fanfare nekako, kako naj rečem, s hribov dol. Celó z živahnimi soldaškimi primerki iz Cadornovih dvanajstih soških ofenziv. Uspeh, bi rekel, ni umanjkal.

2. V soboto mi je na križišču blag prijatelj (tvoj, moj) pomahal s časopisom, zvrha dol porisanim z rdečimi radički korektur: Z naših šol lete na svetlo tik od vojne sém – analfabeti! Prav, vrnila sva se. Snela suknji: Kaj je pridelala po 45. slovenska šola, smo gledali v generaciji, ki je nastopala v tako imenovanem prvem parlamentu! Sedla, naročila kavo: Klovni! Smeje se jim že vratar, ne več le človek z ulice. Vsa prejšnja skupščina ni zmogla enega, pošteno zaokroženega, čednega slovenskega odstavka! In ti pickwickovci, zrcala duše, narodova dilijanša – da nas pejejo nič kot v široki svet? Vedril sem ga, da se bo jezik bržkone vzdignil (tudi) prav zaradi fiancatov v poslanski zbornici. Ta neartikularna izvoljenost že daje plod kot krepek purgativ: *Kdo med normalnimi bi rad veljal za smešnega?* Slovence že spreleta žvižg po negovanju lastnega jezika. Pojutrišnjem bo tu potreba: Zavihali si bodo pol rokava. Se krog treh kraljev hitro potrudili zanj. Zdaj že vedo. Kaj da vedo? Vedo – nemarnost, kadar se sooči z javnostjo, uplahne v kratkočasno žaltavost. Dandanes da je doba, je mrmral, cesarjevih oblek iz operet. Nikoder pa v megli zdravilnega vpitja: Cesar je nag! Nemarni jezik da je siamček z nemarnostjo v možganih – o tem

pa res ne bova brusila besed. O, Bog – poznal sem tri ministre za tako imenovano šolstvo! V šole, kjer so svoje dni plevelnico vihteli Breznik, Pregelj, Bajec, so navlekli bratskih predavateljev – pa ta oblast, ki jo je vrglo v svišli prejšnje, primitivne: Je kaj, je torej kaj napravila – nič, čisto nič! Je mar izdala zakon: *Turkom vstop (zdaj pa v resnici strogo prepovedan)?* Ali v prevodu: Prepovedujem izobešanje vseh morebiti spodnjih hlač, še tolikanj umetelno skrojenih v betici svetovljanskega natakara, kot Mojzes vplivnega računovodje, čez vsako mero duhovitega direktorja – pri priči jih bo s helebardo sklatil mestni konjederec! Ta oblast, ki kaže čudna znamenja poltronstva, medsebojnih ugonabljanj – ne, ni me strah za jezik. Naj ga ponižujejo polpismeni pajaci tu (sovražnikom tam zunaj je tako deveta vas). Gre za močan, čvrst, prožen jezik. V vsem povsem izdelan – neizrabljen. Za jezik naših src, naših glav. S primernim pleonazmom – za evropski. Če nas v (najmanj) tisoč letih vsi plazovi, vse povodnji niso strgale, pregázile, nas (najmanj) v prihodnjih tisoč spet ne bodo. Ko so tod poti držale (kot ponajvečkrat) najbolj v pekél: Turki, verske homatije, punti, strelni prah, Amerika. Dobrotni Rutar piše, da je lakota vsakih ducat let oklestila Tolminsko (trupla so ležala po dvoriščih, njivah, križem kraj poti). Kuga vsakič spráznila izpraznjeno (*kogar je popadla, počernel je najenkrat po vsem telesu in u treh dneh umertl*) – je čudež otrdil slovensko solzo v biser: Epohalni Trubarjev nastop (z *Ordningo*). Enkratno mogočna Dalmatinova *Biblija*. Potlej Bohoričeve *Arcticae horulae* – prijatelj je pozabil časopis. Prebiram črno kroniko in rdeče (jezne) packe korektur. Zunaj je večer z mrzličci, kot pravijo obakraj Soče drobčenim, osamljenim snežinkam v vetru.

3.

Zakaj ne obudijo razsodišča, te (vsaj na videz) merodajne združbe? Hitro je razvodenelo, usahnilo. Kolikanj je ta nedolžna reč ko trn bodla Beograd v (nezmotljivi) nos! Poropotal je o rasističnem čistunstvu. O arijski večvrednosti, fašistični zaroti (skóro je Bulatović vdrl z beograjsko TV na sestanek – tam je kot v katakombah zbrano tlel pogovor o jeziku. Tam sem prvič/zadnjič slišal divji Mrakov krik). Mimogrede, vseeno, kaj bo rekel kdo (celo v Slovincih): Julija lani (1992) me je, sred počitnic, na Mostu obiskal prijatelj. Na mizi sem imel prevod *I VENETI, progenitori dell'uomo europeo*.² Kako se bere, vpraša ljubi gost. Veliko bolje kot v slovenščini. Beseda je prijetno šla k besedi, ko pove: Presenetljivo – z računalniki smo skozi leta kar se da natančno spremljali problem. Potegnili črto, sklep: Slovenska kri ni niti najmanj v sorodstvu s tisto dosedanjih južnih bratov. Kadar se je todle kdo polomil (s Kolpe dol do grške meje), smo se kar naletali. Težavno zbrali nekaj litrov pravšnje grupe zanj. Spomnil sem se Karantanije: Nas torej veže s Čehi? Z Madžari kajpak ne – morda z Avstrijci? Ne, zdravnik je kratko zmajeval: Z Bavarci. Molčal sem, ga prosil za razlago: Je ne vem. Opravičujem se ravnatelju zavoda (transfuzijskega). Morda sem po nemarnem kaj izdal – menili smo se namreč le na šest oči (prijatelj s sinom, diplomantom fizike, in jaz). Saj so danes razsodišča: Neutrudni Janko Moder, jedke sodbe Staneta Ivanca, sveta jeza Janeza Građišnika – jim kot v starih časih kličem: Bog daj njih občasnim tribunalčkom krepkih let! Siromaščina duha si (rokokojsko) vtika v sračji zadek pavja perca. Naj – strohnela bodo, brž odpadla (zadek bo, primerno spikan, kajpada ostal). Tuje lovorike (jim

¹ Postoj, kdor mimo greš (v minuskulah): Sorodnik me je sredi Kobarida, nasmehljan, povabil na kozarec k *Čučubelli*, piše na izvesku (iz *ciucciare in bella*, torej »Ljubica, sesaj!«)

² Veneti, predniki evropskega človeka.

recimo) so grdo venljive. Vidne – so pobarvani lasje. Naphal se je s francoščino, z angleščino, Patricijsko stopica skoz pisanje. Terja zevanje – pri nekem piscu sem, pri nekem jezeru, le po naključju, zimskega popoldneva uganil greh. Odkod prav njemu, sem se (kdaj že) spraševal, bornemu v marsičem, eksotične anafore, iluminacije, apodiktične tirade. Pa odkril na mizici volumen, vreden spoštovanja: Takóle 20 x 35 x 15 cm. Platnice kot pri inkunabulah. Vezava kot pri gozdarjih. V latinici (čeprav so gmoto tiskali v Srbiji): *Metafore, Maksime, Aforizmi*. S pikčastim dodatkom *Reki velikih osebnosti vseh dob*. Nasmehnil sem se. Se smehljam, če ga uzrem, slovesnega: Je spet nabrskal kaj v mogočnem kurniku, naredil na pohlevno kranjstvo vtis? Kako se je posmehtil Dostojevski, če so kje napihnjeno francozili (ruskega jezika pa ne zna)? Kako pred njim (s sarkastično tinkturo) Gogolj? Kako je koga v pesmih klel (*preziral jezik, običaje*) Lermontov? Kar se tu, tam oholo gre kakšen slovenstva cvet, je papagajščina. Jih zmeraj bo, jih je bilo, *ki so se sebe šli*. Slovencem pa je kdaj na mäh dovolj poceni španskih muh, uče izkušnje. In Avgiju spustijo reko v hlev.

4.

Ko da je danes jezik zamegljen Hyde Park. In vsak, če se v sopihanjih skobače na kartonsko škatlo, Churchill. Ker ni (zgledeov ne) zakonov, kanijo borniranci okronati barbarstvo. Razdejeti – ker ne znajo zidati. Postaviti za smerokaz svoj palec: Kam? Kdor se v lekarni križem poigrava s strupi, tvega mišjo smrt. Slovenci smo (vse od poletnih mesecev v 1991.) zase odgovorni sebi. Lahko smo si najbolj nevarni – lahko pa zdaj, ko ni več jezdecev ne piramid na poti v horizont, opravimo, kar ni bilo nikdar dovoljeno rodovom vse do nas. Kakšna (strašna) odgovornost! Kaj smo naredili pametnega, zdravega, pokončnega v dveh zadnjih letih – bore. V drugi vojni si za jezik šel (celo) v smrt. Pred njo (celo) za štirideset let kam daleč na galejo – kaj je s tem jecljanjem krog jezika? Kaj s tem našim cincanjem in sramežljivostjo v državi, ki je naša (in ki naša bo)? Ni več priskutnega strahu pred vdorom tujcev: Madžara mi ne bomo okupirali, nikoli Oger nas. Pred Nemcem nas kamaito brani ostra gmota Karavank. Pred Italijanom nič opešana zavest (po Cezarju je Mussolini zmogel tečno vojsko, prišel pa le v Šentrupert na Dolenjskem). No, pred Hrvatom starodavna meja (kdaj še kaj) – pred nami samimi pa?

5.

Pesmi mojemu jeziku so zahvalnica ob večnem trepetanju: Provansalsčini najbrž (zaradi usodno zoprne topografije) vse od 1481. ni rešitve pred asimilacijo. Zato je naša občutljivost za jugoslovanski cvetni prah naravna. Ti narodi »sorodniki« so nam bili (posebej ob zahrbtnem gestu *Proletarci vseh dežel*) grdo nevarni – revne pajacade dandanašnjih jezikovnih alkimistov komaj. Ivan Tavčar, že župan, je menil za ljubljanski sneg (ob kronično nemarnih komunalcih): Bog ga dal – Bog ga bo, gospóda, brez posledic vzel. Čeprav je klic profesorja Gradišnika docela upravičen. Vendar – slišal sem ga kot *poziv proti neumnosti, pritlehnosti, našemljenosti*. Abderitje vseh kalibrov pri frnikolah (saj ne vedo, kaj delajo) – iz domorodskih hrepenenj, da bi, kaj vem, vsaj mestne ulice odeli v singapurski lošč? Predlanskim sem na Vrhniki (morda v Logatcu) na bajti bolj krjavelske zunanjščine prebral inskripcijo *Pizzarija Hollywood*. Ni navsezadnje prav Gradišnikov *Ulikses* kronska priča za dokaz, kakšna renesančna moč kipi v slovenščini?

6.

V deželi je bogastvo (je *bogastvo*). Slovenec še ni živel, kot živi – naj zdaj preseka popkovino, zamrli v fosil? Vsak jezik zmore jutro, dan, večer. Slovenščina je z muko gnala: Daleč je še noč. Ko da so včeraj (v letu 18) duhovi krog današnje univerze debatirali (docela resno), ali smo: Kaj smo? Nismo nekakšno pleme – del plemena, ki je del plemen? Človeka mrzlo sprha po hrbtu sprčo mizerije narodovih črednikov (Malgaj in Maister sta jo bridko skusila). Ni kaj razpravljati – ne o jeziku niti o njegovih takih, onihle, drugačnih rabah! Treba je samo *zares kaj reči*. Hitro potlej temeljito terjati! Počasni valček, ki ga zdaj štokljja oblast, je recepis. Bo kdaj zašla v temperament – oblast (ki jo z »gladovno stavko« zmigne sleherni ventrilokvist)? V demokratičnih demokracijah režejo zakone v bron. Držijo se jih dlakocepko (naša razpuščenost pravi »birokratsko«). Ne životarimo v Burjatih – skok čez mejo kam, in zveš. Kako je dostojanstvo nacionalnega jezika zagotavljala književnost? Ne – a res? Da bi ta vplivala na kaj? Od skribomanstva socialističnega realizma do liričnih precipitacij na stranišču? Zgledi – kje so? Hiša se je tresla (v nas), ko smo v jesenskem vetru čakali, kdaj bo skoz dež prišepal Fran Saleški Finžgar snemat/brat v gorenjščini Prešernovo pisanje *Staršem z Dunaja*. Zgled zgrabi, »naredi vtis«. Zgled pravnih mož povleče – vpliva: Če je neki Miha puhnil kot iz pratike v oblak. Tam zlesnel v kromatičen svetniški kip. Nam kot (primer) tovariš Miha 40 let grgral neslanosti – profesor Kocbek pa namakal pelinov vršiček v dnevniški zapis, vprašanje: Po kom se je pregovorni slovenski Janezek učil braniti, spoštovati, čedno uporabljati besedo matere – čemu? Politično razpoloženje: Saj, od 45. nisem slišal (kljub naprozam, ObLOM, OUZDOM in podobnim artefaktom), da bi kdo na lepem vzhrepenel. Po svojem gonu kaj oklical za *Berjzko*. Za gostilnico *Pri stotnikovi hčeri*. Tik obrežja pa, kaj vem, za ATSA (atlantske sardele). Tako približno so brezverci patru Romanu polnili ves ta čas do vrat pri frančiškanih mašo.

7.

Kaj naj v teh letih pisne/ustne/vsakršne blabláščine? Kaj naj Slovenec (na Slovenskem) z ljubljeno slovenščino? Zakaj če bo kdaj kaj usodno prek: Nihče ne bo namesto njega nosil flagelantskih cap. Nihče kraj križa zanj brbral pokor. Kdaj bo vendár kdo pod epistolo (čeprav pompoznega) analfabeta treščil s sveto ihto žig: Bedak! Ali demostenkega flavzulanta spódil zvrh mogočnega katedra? Ekstremnost je po vsem ne le potrebna – skrajno nujna je.³ Tako imenovano jedro naroda je, kot se reče, zdravo. Sedanjim, jutrišnjim rodovom (za razloček od doslejšnjih) je na voljo kar se da opor: *Prvič* v svoji zgodovini smo prišli iz vojn (svetovnih) zmagovalci – spet vprašanje: Bi prišli brez Maistrovega čudeža novembra 18? Čeprav so nas tik potlej drugikrat oropali svobode in vsega – pokončnost je ostala! Moralni kapital, zavest, ki tolikšne slovenski človek nikdar ni dotlejel imel. Predrzo bita, *srečna vojna 1991* se je tako izšla samo zato, ker smo imeli za hrbtom zgled hudih dni Jelenovih žlebov in – strnjeno en cilj. Vsa bridka leta k 45., naj jim kdorkoli kani kdaj sprtiličiti pomen, so nas (tako, kdaj pa drugače) prekovala: Nas marsičesa naučila – izmodrila. Naj kdo pokaže tem vsaj pol podobna v naši zgodovini! Ne bo jih, ker jih ni. Česa vsega niso počenjali bolj ali manj posamezni efialti v tem stoletju s sabo: S svojim jezikom, z narodom. Bo skoraj res, da dobro zmeraj zмага. In da po vsaki noči sine svit.

³ Francé Novak (ob srednjejskikh klavnijah) terja: Jezikovni minimum, brez katerega učenec ne bi mogel dokončati šole.

8.

RTV – ta (zarjaveli) stroj za dobro. Jablana iz bogenšperških bakrezov: Zajemala naj bi globoko. Pokrivala naj bi široko. Dajala Kranjcu sočen sad. Italije, beremo, nista združila ne Cavour ne Garibaldi – RTV pa. Mar so sredstva javnega obveščanja pri nas iz dveh levic, iz dveh desnic? Prvi par povleče spredaj, drugi par potegne zadaj – voz (iz pravljičice) stoji. Kako je kaj počenjal veliki čarovnik mikrofona, Stane Sever! Kako pogrešamo natančnega, prijazno strogega slavista Mirka Rupla. S kolikanj vodviljske hudobije je Filip Kalan razgrinjal izpred kamer kritiška obzorja gledališkega snovanja na Slovenskem – danes, ko bi jih tako potrebovali, jih pa ni. Kdorkoli se potrudi za slovenščino, ga ščep marljivih mravelj hitro zgloje v starosvetnega purista, v čudaškega perfekcionista. Prešeren se je (v *Pisariji*) ljubeznivo delal norca iz mračnjaške občutljivosti – pa sedemkrat obrnil (kaže rokopis) besedo. Dan za dnem (čeprav izstopajo noči) te spreletava od omladnosti, površnosti, vsakršne pritlehnosti. Ker je govorec *zvrnjena konica piramide* (saj za njim stoji celotna hiša), več ne vem, odkod zadah: Pri glavi, z repa? Ko da je ta čudovito vplivna reč nekakšna žaba za smeti. Bokal (vendar v pomenu iz goldonijevske komedije). Kmalu po volitvah nam je sivolas gospod prišel izreč zahvalo. Spustil svoj že klasični *pred dvemi leti* – no, če voda steče prek treh kamnov, se menda očisti. Če pa trikrat slišiš (javno) isti greh, se ta zdrugači v zakon. Svoje dni je gnala šala o jecljavcu, ki bi rad med napovedovalce: Niso me sprejeli – nisem v partiji! Zato je danes, ko je partija proč, tako. Kdo med časnikarji, ki se gnetejo krog mikrofona vneumno kot na solatnem trgu, še razloči veznika in/ter? Jim društvo ni kupilo za brevir Breznikovega kompendija *Jezik naših časnikarjev in pripovednikov* (Cvetje, 1945)? Ni, še ni. Čeprav je torej zunaj sonce, termometer pada. Škoda: Namesto kažipota, razsodnika, prvega svetilnika v temi – lesnika.

9.

Pardon – sem prav razbral? Nemirno listam časopis iz februarja 93 (ko da nagaja dioptrija). Slavist umirjeno pomirja bralca: Ni nevarnosti, da bi za notranjo komunikacijo *uporabljali kakšen drug jezik!* Vstanem – sedem kot fakirju na stoliček: Smo že v tolikšni Gomori? Ni samo povzetek slab, časnikarjev svinčnik top? Berem z leve, berem z desne, gor, poprek: Dante bi že misel na podobno misel zledenil ob grofa Ugolina (*Là dove i peccatori stanno freschi*).⁴ Z muko sklenem, duši v mir: Nor tiskarski škrat! Vendar – Vidmar (Novyjevca mu je kdaj rekla Jozula, kdaj Tonans, kdaj Lisjak, nikoli pa zanič Slovenec) se je z akademsko trmo znašal nad objestnimi naskoki borno pismenih jugoslovanskih generalov: Če bi se Slovenec kdaj primazal kam, potlej naj bi se samo k mogočnemu jeziku Rusov! Počemu, sprašujem. Če bi že štrbunknili tako sramotno, potlej se, povsem vseeno, brez občutnih škod prilimajmo na culukafrščino! Upre se mi ta zmeraj spet *le tuje so čistile Kranjcev množ'ce*. Grem na ulico: Uzrem slovenskega vojaka, resnega, tako drugačnega, zravnaneega kot smreka v skalah (dókler nosiš puško, sodijo Japonci. si). Zrak diši po prazničnem, svobodnem – zdaj, ko smo dosanjali, kot včasih pišejo, zasanjano? Prav zdaj pa mi s seboj na boljši trg? Nerazumljivo, ko da ropotam v Pratru skoz predorček spak.

10.

Diskurz ko da bi rad v *perpetuum mobile*, zato: Kdo vse je že zasajal križ. Nam ga celo ruval, podiral. Izrojenci so po mleku bratje (izdajalcem). Pripravljeni vsek-

⁴ Tam, kjer grešniki leže na hladnem.

dār na vse – Gambassini iz Gombača, na Koroškem pa Tschebull. Krepčilno gre tu, tam refren (jeremiad) o ugašanju slovenskega jezika: Mene torej, tebe. Naju bi kako sprejeli? V krypto kot pri Kapucinih (Tok-tok! Kdo trka? Jaz, ubogi grešnik)? Kdaj se bo poslance iskrega duha domislil k črnogradenjski, finančni, ekološki policiji jezikovne? V tem jeziku so vse stiske, vse boleznj, vsa manjvrednost. Nežnosti, lepote, čustva. Naš pogum (celo za stavek: *Tudi največji zločinci so dobivali več hrane kot taboriščniki na Rabu, in to samo zato, ker so ljubili domačo grudo*, časnik TV 15, 1978). Francoz mrmra nad vdorom tujk – ne iz strahu, le pred nesnago. Nas kaj določa, če ne jezik? Če ga več ne bo, nas pač ne bo. Kot Langobardov: Kakšen narod! Italijo je zmajal, nam pustil v opomin tri kamne. Latinskega kronista (brez Diaconusa bi jih trikrat manj bilo). Vandalov – razen Andaluzije (pa dišavnega spomina) nič. Šel je jezik, šlo za njim do konca vse! Vendār: Pa Izraelci – jih je veliko več kot nas? Slovenščina da se umika? Manj kot v dneh krog protestantov nemščini, latinščini. *Umikajo se, šemijo posamezniki*. Jih (na srečo) daleč slišiš, hitro vidiš, maškare za jalov karneval. Skratka – dokler bomo imeli, kar imamo (1991), ne bo nevarnosti: Dokler bomo predvsem imeli pamet.

PS: Če pa v prihodnje ne bi znali obrantū, kar so nam pribojevali (zapustili) dedje. Če bi šparovec zares našel do kraja čerovca – potlej naj nas kar (in kar se da brez vsake škode) vzame vrag.